

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ
ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ ЩОДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЇХНЬОЇ
КОНКУРЕНТНОЗДАТНОСТІ**

УДК 372.371

*Олена Романовська, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та методики професійного навчання
Української інженерно-педагогічної академії, м. Харків*

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ ЩОДО ПРОБЛЕМИ
ФОРМУВАННЯ ЇХНЬОЇ КОНКУРЕНТНОЗДАТНОСТІ**

У статті розкривається суть понять “освіта”, “професійна освіта”, “професійна підготовка”, “конкурентноздатність студента ВНЗ”. Важливе значення також має виділення та характеристика взаємозв’язків зазначених понять між собою та з існуючими категоріями загальної й професійної педагогіки, що дозволить зрозуміти місце й роль вищої професійної освіти в системі суспільних відносин. Визначено основні особливості організації процесу професійної підготовки студентів інженерно-педагогічних ВНЗ, які потрібно враховувати при формуванні їхньої конкурентноздатності.

***Ключові слова:** освіта; професійна освіта; професійна підготовка; конкурентноздатність; інженер-педагог; соціально-економічна освіта.*

Лит. 5.

*Елена Романовская, кандидат педагогических наук,
доцент кафедры педагогики и методики профессионального обучения
Украинской инженерно-педагогической академии, г. Харьков*

**ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОЦЕССА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ ИНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ ПО
ПРОБЛЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ ИХ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ**

В статье раскрывается суть понятий “образование”, “профессиональное образование”, “профессиональная подготовка”, “конкурентоспособность студента вуза”. Важное значение также имеет выделение и характеристика взаимосвязей указанных понятий между собой и с существующими категориями общей и профессиональной педагогики, позволит понять место и роль высшего профессионального образования в системе общественных отношений. Определены основные особенности организации процесса профессиональной подготовки студентов инженерно-педагогических вузов, которые необходимо учитывать при формировании их конкурентоспособности.

***Ключевые слова:** образование; профессиональное образование; профессиональная подготовка; конкурентоспособность; инженер-педагог, социально-экономическое образование.*

*Olena Romanovska, Ph.D. (Pedagogy) Associate Prof. of
Pedagogic and Methods of Vocational Education Department
Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy, Kharkiv*

**PECULIARITIES OF ORGANIZATION THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING
THE STUDENTS OF ENGINEERING AND PEDAGOGICAL HEE AS TO THE
PROBLEM OF FORMATION THEIR COMPETITIVENESS**

The article reveals the essence of the concepts of “education”, “professional education”, “training”, “competitive university students”. Important also is the selection and characterization of the relationship between these concepts themselves and with the existing General and Professional Education, which will understand the place and role of higher education in the system of social relations. The main features of the organization of process of training of students of engineering-pedagogical university, which must take into account when forming their competitiveness.

***Keywords:** education; vocational education; training; competitiveness; engineer-teacher; social and economic education.*

Актуальність дослідження. Особливого значення набуває підготовка висококваліфікованого конкурентноздатного інженера-педагога, готового до здійснення ефективної професійної діяльності. У

ситуації економічної нестабільності, зникнення цілої низки професій зростає роль саме професій інженерно-педагогічного профілю. Сьогодні професійно-технічна освіта потребує фахівців, здатних забезпечити не просто функціонування професійно-технічних

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ ЩОДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЇХНЬОЇ КОНКУРЕНТНОЗДАТНОСТІ

навчальних закладів, а й їх конкурентоспроможність. Підготовка саме таких фахівців є пріоритетним завданням, урахувавши кризу демографічного характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань, пов'язаних зі змістом, шляхами, формами професійної підготовки фахівців, присвячені праці С. Аргюха, С. Батишева, Г. Васяновича, В. Гриньової, Г. Зборовського, Е. Зеєра, Р. Карпової, О. Коберника, О. Коваленко, В. Ложкіної, П. Лузана, В. Манько, Н. Ничкало, А. Пастухова, О. Пехоти, Г. Пономарьової, О. Романовського та ін.; психологічні проблеми відображені в працях Н. Кузьміної, Т. Кудрявцева, І. Лобача та ін.

Праці Б. Алішева, С. Диріна, Г. Ібрагімова, О. Філатова, Д. Чернилевського та інших присвячені розгляду поняття “конкурентноздатний фахівець”.

Формулювання цілей статті (постановка проблеми). Проблема формування особистості конкурентноздатного інженера-педагога є сьогодні найважливішою педагогічною проблемою, що потребує серйозного вивчення й вирішення. Її актуальність обумовлена потребою суспільства, що зростає у творчій особистості фахівця; фундаментальною грамотністю, що володіє фахівець, а також безупинно розвиваючої особистісної світоглядної якості; недостатньою теоретичною й практичною розробленістю системи формування конкурентноздатності майбутніх інженерів-педагогів у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Хоча ця проблема й порушується вченими в публікаціях у соціально-економічній і педагогічній літературі, разом з тим, проблема формування конкурентноздатності у вищих інженерно-педагогічних навчальних закладах, ще досконало не досліджена.

Отже, **метою статті** є – розкрити сутнісні аспекти проблеми формування конкурентноздатності студентів у процесі їхньої професійної підготовки у інженерно-педагогічному вищому навчальному закладі й виявити особливості організації цього процесу.

Виклад основного матеріалу. Аналіз інформації щодо досліджуваної проблеми показав, що багато років професійні освітні установи займалися підготовкою стандартних фахівців, ця система готувала виконавців, але ніяк не організаторів-перетворювачів, а також, що довгі роки в нашій країні освіта орієнтувалася на підготовку фахівців, що покликані виконувати завдання традиційними методами. У процесі навчання основна увага зверталася не на

розкриття здібностей, а на засвоєння вже відпрацьованих методів і алгоритмів вирішення різних проблем. У результаті формувалися професіонали вузького профілю. Сьогодні у зв'язку зі зростаючою роллю свідомості й мислення самої людини, яка змушена самостійно робити вибір і приймати рішення, у центрі всієї системи освіти стає особистість [1], здатна до самореалізації й творчого діалогу.

Нова концепція в освіті має бути спрямована на формування особистості, здатної до конкурентної боротьби. Нова соціальна дійсність змушує бачити в іншій людині соціального партнера-суперника-конкурента. У деякому змісті інші люди розглядаються як засіб досягнення особистого успіху. Іншими словами, нова концепція освіти багато в чому використовує принципи філософії прагматизму. Щоб бути життєздатною, особистість повинна бути досить твердою й конкурентноздатною.

У боротьбі за виживання навчальні заклади почали застосовувати маркетинговий підхід до своєї діяльності. З'явилися наукові дослідження, які присвячені маркетингу освітніх послуг [4]. Це підтверджує той факт, що освітні установи орієнтуються на ринок, що між ними виникають конкурентні відносини. Ринок потребує від освітніх установ відповідної стратегії й тактики діяльності на ринку освітніх послуг.

Тому що ринок праці, як і будь-який інший ринок ресурсів, випробовує кон'юнктурні коливання, вища професійна школа повинна буде реагувати на фіксований попит. Разом із цим зміни в економічній діяльності змінюють підхід до зайнятості і її умови. Вища професійна освіта повинна враховувати у своїй діяльності результати впливу й наслідки розвитку інформаційних технологій, зміни структури потреб у галузі зайнятості й постійного збільшення потреб у висококваліфікованих кадрах.

Багато вчених підкреслюють, що потрібно з обережністю відгукуватися на запити індивідуального споживача освітніх послуг. Індивідуальний споживач діє далеко не як раціональний економічний суб'єкт, піддаючись моді, кон'юнктурному впливу найближчого оточення, озиваючись на маркетингові стимули ВНЗ [4]. У результаті склалася загальна тенденція зміни структури підготовки, що полягає в розширенні пропозиції соціально-економічних, соціально-гуманітарних спеціальностей. У базових спеціалізаціях багатьох ВНЗ відбулися настільки істотні зміни, що їх назви найчастіше перестали відбивати традиційний профіль ВНЗ.

В межах нашого дослідження будемо

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ ЩОДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЇХНЬОЇ КОНКУРЕНТНОЗДАТНОСТІ

дотримуватися такого означення поняття “освіта” [1]: з одного боку, це цілеспрямований процес оволодіння студентами науковими вміннями, розвитку їх розумових і творчих здібностей, що містить всі види діяльності з метою задоволення освітніх потреб, внаслідок чого студенти набувають певного образу, а з іншого – це процес і результат особистої турботи, особистої відповідальності й особистих заслуг і невдач діяльності того, кого навчають, по створенню і розвитку власної персони.

Зміст освіти має забезпечувати адекватний світовому рівень загальної й професійної культури суспільства; формування у тих, хто навчається, рівня знань; інтеграцію особистості в національну й світову культуру; формування людини й громадянина, інтегрованого в сучасне суспільство й націленого на вдосконалення цього суспільства; відтворення й розвиток кадрового потенціалу суспільства.

На нашу думку, цей аспект врахований у такому означенні поняття “професійна освіта”: це “процес і результат професійного становлення й розвитку особистості, що супроводжується оволодінням знаннями, навичками й уміннями з конкретних професій і спеціальностей для виконання спеціалізованих функцій у сфері оплачуваної праці. Специфіка професійної освіти, порівняно із загальною освітою, полягає у великій розмаїтості професій і спеціальностей, форм підготовки працівників, досить короткому строку життя навчально-програмної документації, тому що зміст професійного навчання безпосередньо пов’язано зі швидко мінливим у результаті науково-технічного прогресу змістом праці”.

На думку С. Батишева, під “професійною підготовкою” розуміють сукупність спеціальних знань, навичок і вмінь, що дозволяють виконувати роботу в певній галузі діяльності [2].

У контексті нашого дослідження професійна освіта, з одного боку, є цілеспрямованим процесом оволодіння тими, що навчаються, спеціальними знаннями, спеціальними практичними вміннями з конкретної професії або спеціальності, адекватними сучасному світовому рівню знань і вмінь у цій галузі, а з іншого – це процес і результат особистісної турботи того, кого навчають, у його професійному становленні для виконання спеціалізованих функцій у сфері праці в його майбутній професійній діяльності.

У суспільстві зростає цінність набуття саме якісної освіти, що включає аспект конкурентноздатності. Так, Н. Борисова зазначає, що показником якості підготовки й гуманістичної спрямованості є “конкурентноздатність” фахівця [1].

В своїх попередніх дослідженнях ми уточнили і визначили “конкурентноздатність” як інтегральну характеристику особистості майбутнього інженера-педагога, що виявляється в сукупності особистісних і професійних якостей, а також у професійно спрямованих знаннях і уміннях, орієнтаціях, які визначають успішність професійної діяльності щодо її організації в умовах вимог і запитів роботодавців і ринку праці.

Ми також звертаємо увагу на взаємозв’язок, що становить інтерес для нашого дослідження. Якщо якість освіти є основою освітньої діяльності у вищих професійних навчальних закладах, а показником якості – конкурентноздатність майбутнього фахівця, то формування конкурентноздатності може бути покладене в основу всієї освітньої діяльності. Тут вибудовується своєрідний логічний ланцюжок, при побудові якого ми спираємося на теоретичні положення дидактики І. Лернера. Вихідним пунктом є цілі навчання, спрямовані на передачу молодому поколінню накопиченого соціального досвіду для подальшого відтворення й розвитку суспільства або тієї частини цього досвіду, що, спираючись на вже засвоєне, особливо важливе в цей момент для розвитку особистості. Цілі освітньої системи виражені у формі якостей, яких студенти мають набувати в процесі засвоєння змісту освіти, причому умови формування якостей указують тільки орієнтири й напрями навчання. Без цих орієнтирів ВНЗ позбавлені розуміння напряму організації навчально-виховного процесу. Зокрема, як зазначає І. Лернер, “раніше мало думали про забезпечення постійної готовності адаптуватися до виникаючих нових умов, про підготовку творчої особистості” [3, 56].

Дослідження вітчизняних педагогів і психологів довели, що орієнтація сучасної молоді на творчість у майбутній професійній діяльності очевидна. При підготовці студента до творчої діяльності необхідно враховувати особливості того типу творчої діяльності, до якої ми готуємо студента. Різні професії, як зауважує Є. Клімов, мають нерівні можливості для творчості [1]. Б. Ломов підкреслює із цього приводу, що “творчість – це винятковий стан художньої, наукової й винахідницької діяльності. Будь-яка діяльність містить момент творчості”. Сучасній, а тим більше перспективній професійній освіті сьогодні, потрібен інженер-педагог, який володіє якостями творчої особистості.

Прояв творчості в будь-якій діяльності стає соціальною потребою суспільства, що є умовою його ефективності й прогресу, потребує підвищення інтелектуального потенціалу кожного

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ ЩОДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЇХНЬОЇ КОНКУРЕНТНОЗДАТНОСТІ

члена суспільства, максимального розвитку його творчих здібностей. Відповідно до цього, на наш погляд, з'являється необхідність неперервного розвитку особистості, змінюються пріоритети й відносне значення особистісних якостей. До пріоритетних належать такі якості, що характеризують особистість як творчу, здатну до інноваційного стилю мислення, готову до творчості, постійного пошуку нестандартних способів здійснення будь-якої діяльності.

Формування творчих професійно-особистісних якостей пов'язане з розкриттям потенційних можливостей і здібностей кожної людини. Творчість і ініціатива за своєю суттю індивідуальні й спираються на неї. Із цього можна зробити важливий для нашого дослідження висновок, що професійна підготовка повинна входити в систему освіти в діалектичній єдності з її загальним завданням – розвитком необхідних знань і вмінь, навичок, вихованням особистісних якостей, розвитком інтелекту.

Формування творчого ставлення до різних видів професійної діяльності є необхідною ланкою ефективності формування конкурентноздатності студентів ВНЗ і важливою умовою професійного становлення особистості конкурентноздатного фахівця.

Сьогодні студенти-випускники особисто відповідають за забезпечення себе роботою, причому, з погляду ринку праці, “людина-працівник” – це товар, попит на який залежить від кон'юнктури і якості самого “товару”. На відміну від минулих років у ринковій економіці професійне майбутнє людини в наш час є невизначеним. Студенти ризикують тим, що, почавши спеціалізацію занадто рано, вона може згодом виявитися незатребуваною у ринковій економіці, яка швидко змінює свої орієнтири. Як зазначають деякі вчені, втрата гарантії в здобутті освіти й працевлаштуванні ставить молодь перед необхідністю шукати шляхи самовизначення. З іншого боку, системі виховання й освіти в нових умовах не повною мірою вдається сформувати в молодих людях сукупність тих рис і характеристик, які мають попит на ринку. Нам видається важливим той факт, що людина повинна психологічно готуватися до необхідності швидко засвоювати навички й виконувати різні функції, тобто бути універсальним працівником. Ринок праці визначає, що головним стає не кількість знань, що, звичайно, важливо, а здатність вирішувати проблеми, уміти виявляти себе в непередбачених ситуаціях. Отже, для конкурентноздатності молоді необхідні інструментальні знання, практичні навички й прагматичне мислення.

Окрім цього, конкурентноздатність випускників ВНЗ залежить і від чинників, що відбивають відносно низьку конкурентноздатність молоді на ринку праці: брак у молоді професійних знань, відсутність необхідної кваліфікації й трудових навичок; прагнення частини молоді поєднувати роботу з навчанням, що створює додаткові труднощі для роботодавця; низький рівень активності й заповзятливості частини молоді при вирішенні питань працевлаштування; слабка інформованість молоді про стан ринку праці й попит на конкретні спеціальності; відсутність у частини молоді готовності працювати в організаціях із установленими правилами внутрішнього трудового розпорядку.

Головним засобом підготовки конкурентноздатного фахівця у ВНЗ є соціально-економічна освіта (СЕО). Наукові підходи до її організації на сучасному етапі розглядаються в працях П. Акинїна, З. Бока, Г. Ботвінникової, А. Васильовського, Г. Чернікової, П. Савінова, Р. Фатхутдінова, Ф. Русинова, В. Шишкіна та ін.

У дослідженнях останніх років встановлено, що основними тенденціями, що визначають розвиток СЕО, є міждисциплінарна інтеграція як усередині соціально-економічного знання, так і між природничо-науковим і гуманітарним складниками змісту освіти [5]; посилення альтернативності і варіантності СЕО; перехід від дисциплінарної до системної моделі змісту економічної освіти [5], розвиток системи багаторівневої освіти, посилення практичного складника в підготовці фахівців до економічної діяльності.

Системоутворюючим чинником СЕО є його мета – формування економічної культури фахівця у ВНЗ як умови його успішної діяльності в особистісних і суспільних інтересах та створити передумови для досягнення успіху в подальші 10 – 15 років для успішного включення в ділове життя.

Економічна культура необхідна не тільки фахівцям-економістам, але і всім учасникам соціальних і виробничих відносин.

Т. Старостіна у змісті поняття “економічна культура” виокремлює таку сукупність найважливіших компонентів [5]: економічна грамотність, формування системи уявлень про закони і механізми функціонування економіки; уміння працювати з економічною інформацією; володіння “економічною” мовою, економічним мисленням, “правилами” економічної поведінки; набуття рис характеру, що забезпечують грамотні “економічні вчинки”; наявність економічної інтуїції.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ ЩОДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЇХНЬОЇ КОНКУРЕНТНОЗДАТНОСТІ

Інтерес для нашого дослідження викликає позиція І. Лернера з приводу того, що соціальний досвід вкладається у зміст освіти. Під соціальним досвідом розуміється не тільки що як відбувся в матеріалізованій і духовній формі, але і як набута в процесі історичного розвитку готовність до діяльності. Таким чином, зміст освіти складається із чотирьох компонентів: знання про природу, суспільство, техніку, людину, мислення; уміння користуватися цими знаннями як способами діяльності; досвід творчої діяльності; досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу, до людей, до себе [3].

Щодо напрямку нашої роботи, то дані компоненти змісту освіти, їхній взаємозв'язок і взаємозумовленість можуть бути практичним виходом на формування конкурентноздатності студентів-випускників ВНЗ через процес професійної підготовки.

Найважливішим складником підготовки конкурентноздатного фахівця є також включення студентів в економічну (господарську, комерційну) діяльність. За результатами досліджень, проведених в Українській інженерно-педагогічній академії (м. Харків), 44 % мають вторинну зайнятість. Причому одна третина з них працює з метою набуття досвіду роботи за фахом. У той же час для 23 % працюючих навчання не стало головною справою. Та все ж встановлено закономірний зв'язок: успішність навчання у ВНЗ багато в чому залежить від уявлень, які є у студентів, про їхню майбутню професію. Якщо студенти добре поінформовані про неї, то вони знають, чого хочуть, якщо ні, то інтереси ще остаточно не сформовані або не націлені на професію. Дослідження також показали, що рівень уявлень про майбутню роботу набагато вищий у працюючих. Це говорить про те, що поєднання навчання з роботою – хороший спосіб оволодіння професією. Із тих, хто працює, конкурентноздатними себе вважають лише 39 %, близько половини (46 %) вважають, що здобутих знань недостатньо. Більшість опитаних студентів пропонують введення нових курсів, які могли б підвищити їх конкурентноздатність на ринку праці (курси по вибору, юридичні науки, економіка, етика і психологія, професійна педагогіка, менеджмент у системі освіти, іноземні мови).

Що стосується оновлення змісту підготовки конкурентноздатних фахівців, то для студентів не економічних спеціальностей пропонується

вивчення циклу економічних дисциплін. До них належать: маркетинг, теорія організації систем, економіка й аналіз бізнесу, теорія прийняття рішень, психологія партнерства і ділового спілкування, право і податкове законодавство, менеджмент. До спеціалізованої підготовки входять бухгалтерський і управлінський облік і фінансовий аналіз, інвестиційна політика і її ефективність, управління проектами, стратегічний і інформаційний менеджмент, оцінка технічного рівня і якості продукції, управлінський контроль і зовнішньо-економічні операції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. При організації процесу формування конкурентноздатності фахівців у вищих інженерно-педагогічних навчальних закладах ми звертаємо увагу на взаємозв'язок між якістю освіти й освітньою діяльністю вищої професійної освітньої установи. Цілі освітньої системи сформульовані у формі якостей, які студенти повинні набути в міру засвоєння змісту освіти, причому умови позначення якостей указують тільки орієнтири й напрями навчання. Якщо якість освіти є основою освітньої діяльності у вищих інженерно-педагогічних навчальних закладах, а показником якості – конкурентноздатність інженера-педагога, то формування конкурентноздатності може бути покладене в основу всієї освітньої діяльності.

Подальшого вивчення щодо досліджуваної проблеми потребують такі напрями: актуалізація змісту соціально-економічних дисциплін з метою підготовки конкурентноздатної особистості, постановка комплексних проблем, що впливають на свідомість, на систему мотивації, що визначають вибір діяльності, яка орієнтує на успіх, на самовиховання і самоосвіту в плані підвищення конкурентноздатності.

1. Ангеловский А.А. Формирование конкурентоспособности студентов в процессе профессиональной подготовки в вузе: дис. ... канд. пед. наук. А.А. Ангеловский. – Магнитогорск, 2004. – 193 с.

2. Батышев С.Л. Реформа профессиональной школы / С.Я. Батышев. – М.: Высш. школа 1987, – 343 с.

3. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения. – М.: Педагогика, 1981. – 184 с.

4. Панкрухин А. Маркетинг образовательных услуг. – М., – 1995. – 168 с.

5. Шипилина Л.А. Подготовка менеджеров образования в педагогическом университете / Монография. – Омск: ОГПУ, 1998. – 293 с.

Стаття надійшла до редакції 21.05.2015